

Što je to zapravo novac?

” Na pijesku gradi onaj tko gradi samo na vidljivim i opipljivim stvarima, na uspjehu, na karijeri, na novcu. Čini se da su te stvari prava stvarnost. No sve će to jednog dana proći. Vidimo to sada u slomu velikih banaka: ti novci nestaju, pretvaraju se u ništa. A tako je sa svim stvarima koje se čine pravom stvarnošću s kojom treba računati, a zapravo su drugog reda

Papa Benedikt XVI.
na otvaranju XII. redovitog zasjedanja biskupske sinode u Rimu 2008.

SADRŽAJ SVIBANJ 2009.

4

Politika

Presuda Višega zemaljskog suda u Münchenu za umorstvo hrvatskog emigranta pokazuje zainteresiranost Hrvatske za rješavanje problema iz prošlosti

6

Svijet

Nakon stotinu dana vladavine američkog predsjednika Baracka Obame sve se više otkriva »dvostruko lice« novog predsjednika

8

Ekologija

Da je klima za promjene u ekološkome djelovanju u Hrvatskoj povoljna, svjedoči sve više građana koji su spremni »potrošiti« na zaštitu

14

Branimirova godina

Nezaboravna je 1979. godina, kako u životu Katoličke Crkve, tako i na stranicama Glasa Koncila

16

Fotoreportaža

Prvi dio »fotopisa« s Indijskog poluotoka, iz mjesta Moropai i Kumrokhal, gdje je najdulje boravio hrvatski misionar o. Ante Gabrić

18

Psihologija

Zaključci koje čovjek izvede »na prvu loptu« često dugo vremena ostaju nepromijenjeni. Nerijetko se samo na osnovi fizičkih osobina procjenjuju drugi ljudi

24

Glazba

Domoljubne pjesme sve se više gura na marginu ili stavlja u kontekst određene ideologije, a ona nadživljava svoje kritičare

Glavna tema: Što je to zapravo novac?

FOTOGRAFIJA: IVAN HREN

Vrijeme gospodarske recesije u središte pozornosti stavilo je novac. Koliko god se o njemu mnogo govori, malo se dovodi u pitanje što je to zapravo novac. Tema s naslovnice pita i odgovara: Kako banke stvaraju novac? Ima li i novčanica svoju cijenu? Što bi se dogodilo kad bi svi stanovnici jedne države dobili na lutriji?

10 – 13

20

Mediji

Misli lokalno...

Predizborna obećanja pogodno su tlo za analizu »prazne slame«, koja se najčešće nudi u utrci za glasovima

22

Književnost

U viteza krunica

Peterostruka knjiga, gotovo enciklopedija mr. Gordane Turić, živi je literarni spomenik poginulim hrvatskim braniteljima sa zagrebačkog područja

26

Stilske vježbe

Kupovanje i darivanje

Hrvatska je 2008. uvezla odjeće za 1.3 milijarde američkih dolara. Dok jedni sve više »peglaju« kartice raste postotak onih koji traže pomoć u karitasu

28

Sport

Dinamova matematika

Slučaj Igora Cvitanovića pokazuje da jedan klub može za držati svoje uspjehe a nekome drugom prepustiti neispunjene obveze, sve iz istog razdoblja

Fotografija na naslovnici: Ivan Hren

IMPRESSUM

Prilika – mjesečni magazin Glasa Koncila
Urednik: Branimir Stanić
Grafički urednik: Tomislav Kučko
Urednik fotografije: Zvonimir Atletić
Izvršni urednik: Tomislav Šovagović
Lektor: Josip Sinjeri
Stručni suradnici: Branka Vučetić Atletić, Zdenko Babić, Ivana Đurković, Gabrijela Kišiček, Ivo Lovrić, Nikola Mesić, Jadranka Pavić, Domagoj Sajter, Davor Stanković, Mario Soša
Novinari suradnici: Tihana Belužić, Ana Macan, Branko Madunić, Marija Samardžija
Mladi novinari suradnici: Damir Galić, Marija Pandžić, Ivana Šimunić, Ivan Tašev
Fotografi: Zvonimir Atletić, Petar Atletić, Mijo Marković, Ivan Hren
www.glas-koncila.hr
Za nakladnika: Nedjeljko Pintarić
e-pošta: prilika@glas-koncila.hr

ISKORISTI PRILIKU

posjeti

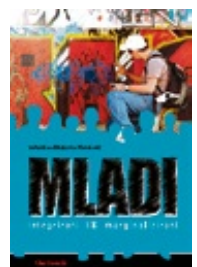
Bonofest

U vukovarskoj župnoj crkvi sv. Filipa i Jakova 8. i 9. svibnja održat će se četvrti put festival suvremene duhovne glazbe Bonofest. Zbog iznimno visoka broja poslanih skladba (71), u dvije festivalske večeri bit će izvedeno čak 40 pjesama, koje će izvesti brojna poznata imena hrvatske duhovne scene.

pročitaj

Knjiga o mladima

»Mladi - integrirani i(li) marginalizirani« nova je knjiga profesorice na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Valentine Blaženke Mandarić, objavljene u izdanju Glasa Koncila. Na 384 stranice progovara o mladima 21. stoljeća, njihovu odnosu prema religiji i vrjednotama te Crkvi i mladima.

TEMA S NASLOVNICE

Dr. Domagoj Sajter ekonomist

Globalna je kriza snažno posvijestila što je to zapravo novac

Što više duga, to više novca!

S

” Pravo bogatstvo, zarada koja postaje za sve druge mjera, nije nagomilavanje novca i imanja na ovoj zemlji, nego »dar poziva« za ulazak u kraljevstvo nebesko: poziv svima na obraćenje i spasenje, na koji često s više zanosa i velikodušnosti odgovaraju oni posljednjeg sata, obraćeni grešnici

Kardinal Tarcisio Bertone
državni tajnik Svete Stolice, Zagreb 21. rujna 2008.

” Moderno društvo prisiljava nas da stavimo u središte: stvari, novac, bogatstvo, uspjeh, zaboravljajući čovjekove prave vrijednosti: zajedništvo, solidarnost, vjeru, nadu... I banke u Hrvatskoj dužne su dati veći doprinos hrvatskom gospodarstvu, osobito obiteljskom i malom poduzetništvu, ali visoke kamatne stope to ne obećavaju

Kardinal Josip Bozanić
u porukama za Božić 2008. i Uskrs 2009.

vijet se vrti oko novca. Novcem se sve može kupiti: zdravlje (u mjeri domaćaja suvremene medicine), sreća (komfortan i lagodan život), prijatelji (oportunisti kojima je novac mjerilo uspjeha) i ljubav (partner koji je tu sve »dok nas novac ne rastavi«). Jedina rupa koju novac ne može začepiti je smisao - novac ne daje odgovor na pitanja zašto život, zašto smrt. No ta pitanja ne stignemo ni postaviti, a kamoli odgovoriti na njih, jer, jednostavno, nemamo vremena zastati u gužvi, vrevi i strci za - novcem. Bilo bi zgodno uzeti jednu novčanicu (bilo koju), pogledati ju i zapitati se: Što je to? Ne filozofski, ne metafizički, nego praktično - tko određuje koliko to vrijedi, tko to pravi, odakle dolazi, koliko ga ima? Je li moguće da baš sve počinje i završava novcem?

Papir i ništa više?

Većina ekonomista odgovorila bi sasvim hladno i racionalno: Da, moguće je, jer je novac mjera vrijednosti svih roba i usluga, sredstvo razmjene, i pohranjuje štednju za buduću potrošnju. Uostalom, dovoljno je pogledati suvremenu financijsku krizu, koja je zorno pokazala važnost novca za normalno, uobičajeno funkcioniranje društva. Upravo zbog krize i recesije u kojima se nalazimo izuzetno je bitno preispitati što je zaista novac, i kakav je to novac na čiji oltar toliki polažu svoje vrijeme, zdravlje, pa i živote. Jer novac pokreće svijet, i kad novca nema, svijet staje. Tomu smo svjedoci već mjesecima. Iako se ne može negirati silina važnosti

novca, nešto duboko u čovjeku opire se ideji da je novac njegova sveopća zvijezda vodilja. Osobito je teško pojmiti snagu novca ima li se na umu da je vrijednost novinskog papira koji upravo držite u ruci otprilike jednaka realnoj vrijednosti bilo koje novčanice koju imate uza se, bilo one od 10 kuna, bilo one od 500 eura. Novac je danas isključivo papir - papir i ništa više.

Jedna novčanica od 1.000 kn vrijedi zapravo 5.000 puta manje - trošak tiskanja jedne hrvatske najskuplje i najveće novčanice je oko 20 lipa. Događa se čak da nominalna vrijednost novca padne ispod njegove stvarne vrijednosti - tako su u Indiji s tržišta prije nekoliko godina nestali novčići od jedan i dva rupija kovani od nehrdajućeg čelika, jer je taj čelik vrijedio više nego sam novčić. Kovanica od *jednog* rupija mogla se pretopiti u *četiri* žileta za brijanje, i potom svaki prodati po cijeni od *dva* rupija! No vratimo se u Hrvatsku: ako novčanica od 1.000 kn vrijedi 20 lipa, koliko onda zapravo vrijedi tih 20 lipa? Današnji novac ne možemo razumjeti bez pogleda u povijest novca, odnosno uvida u njegove funkcije i razvoj. U rudimentarnim gospodarstvima novac je nepotreban jer se dobra razmjenjuju: nekoliko jaja za litru mljeka itd. No kako je čovjek sve više rukotvorio, trampa je postala odveć komplicirana. Osim toga što ako imam višak pšenice, a nedostaje mi kukuruz, a susjed ima višak mesa, a nedostaje mu drva - kako ćemo se trampiti? Izumljen je novac - roba koja služi kao medij,

mjera, i standard vrijednosti. Na području Hrvatske to je bilo, među ostalim, i kunsko krzno (odatle i ime za hrvatsku valutu), drugdje je to bila sol, riža, perje, školjke, i slično. Prepoznata je i vrijednost plemenitih metala - prije svega zlata, jer je trajno, lako obrađivo, otporno na koroziju, i rijetko; rudnik

Na početku i na kraju svega - zlato

Zlato se koristi kao novac još od prapovijesti. Njegova privlačnost ne da se objasniti samo kemijsko-fizičkim svojstvima te postoje i kulturne, sociološke, i psihološke dimenzije zlata kao univerzalna novca. To je opet izašlo na vidjelo prije nekoliko mjeseci, kad su početkom financijske krize u svijetu cijene svega, pa i zlata, počele padati. No budući da se ljudi u vremenima krize uvijek okreću tradicionalnim i povijesno dobro provjerenim vrijednostima, tako je i zlato postalo sve traženije, pa je cijena zlata od listopada 2008. do veljače 2009. skočila za gotovo 40%! To pokazuje da je u konačnici zlato, ipak, temelj vrijednosnog sustava u svijetu, jer u situaciji kad gotovo svim vrijednosnicama, valutama i robama pada cijena do te mjere da se već gubi tlo pod nogama, investitori nastoje sačuvati svoju imovinu upravo u obliku zlata. Tako i cijena zlata u krizama gotovo uvijek raste.

zlata može biti ekonomski isplativ ako se iz jedne tone zemlje izvadi u prosjeku pola grama zlata.

Sve takozvane robne valute, od školjaka do zlata, imaju bitnu zajedničku značajku: za imatelja one same po sebi predstavljaju određenu vrednotu. S druge strane papirni novac sam po sebi nema nikakvu unutarnju vrijednost, osim što ga se može naložiti i na njemu se ogrijati. Kako se dogodila transformacija od zlatnika i srebrnjaka do obična papira?

Sve počinje u staroj Kini, a moglo bi se reći da su proces pokrenuli

sa zlatnicima, nego s potvrđama o zlatu pohranjenu kod čuvara. Nakon što je ta potvrda izdana, mogao je i platiti neku kupovinu tom potvrdom; umjesto da vuče zlatnike elegantno je platio papirom, a novi vlasnik tog papira - potvrde imao je pravo uzeti od čuvara zlatnike koji su za sve vrijeme transakcije mirovali na jednom te istome mjestu, kilometrima udaljeni od mjesta kupoprodaje. Novi imatelj te »potvrde o zamjenjivosti papira za zlato« mogao je u bilo koje doba dana i noći doći s potvrdom kod čuvara, i uzeti zlato koje mu pripada, ali to nije činio.

nio jer je zlato bilo teško za nošenje i stoga nepraktično, a bojao se i pljačkaša. Budući da je čuvanje zlata bilo profitabilno, čuvar se počeo baviti i pozajmljivanjem vlastitog zlata, odnosno kreditiranjem. No on nije posuđivao zlatnike, nego je kredit izdavao u obliku »potvrde o zamjenjivosti papira za zlato«.

Dakle umjesto zlatnika emitirao je papir koji predstavlja pravo na njegovo zlato. Nakon nekog vremena primijetio je da većina vlasnika zlata uopće ne podiže svoj novac, nego trguju razmjenjujući potvrde koje je on izdao. Došao je do fantastične ideje: umjesto da pozajmljuje samo *svoje* zlatnike, pozajmljivao je i *tude* koji su mu povjereni na čuvanje. Znajući da vlasnici zlata ne dolaze po svoje, mogao je provesti ideju, i očekivao je da će sve dobro završiti ako se kredit uredno vrati. Tako je čuvar zlata postao

»tako«. Dakle umjesto zlatnika emitirao je papir koji predstavlja pravo na njegovo zlato. Nakon nekog vremena primijetio je da većina vlasnika zlata uopće ne podiže svoj novac, nego trguju razmjenjujući potvrde koje je on izdao. Došao je do fantastične ideje: umjesto da pozajmljuje samo *svoje* zlatnike, pozajmljivao je i *tude* koji su mu povjereni na čuvanje. Znajući da vlasnici zlata ne dolaze po svoje, mogao je provesti ideju, i očekivao je da će sve dobro završiti ako se kredit uredno vrati. Tako je čuvar zlata postao

BANKE POSUĐUJU NOVAC KOJI NEMAJU

FOTOGRAFIJA: MAN HREN

VALUTE

Zlatni standard i »fiat« novac

■ Zlatni standard je monetarni sustav u kojemu je novac u optjecaju papirnat, a taj papirnat novac je slobodno zamjenjiv za unaprijed utvrđene količine zlata. Danas u svijetu više nigdje ne postoji zlatni standard, a novac je u potpunosti zamijenjen fiat novcem. Ne, taj novac nema nikakve veze s talijanskim proizvođačem automobila. To je papirnat novac, koji je zaista isključivo papirnat. Kod njega nema nikakve konvertibilnosti za zlato ili druge plemenite metale i njega vlade prisilno nameću kao sredstvo plaćanja. To je zapravo simbol novca: papir sam po sebi bezvrijedan, ali koji zakonodavci deklarativno proklamiraju novcem i koji svatko mora prihvatiti za izmjenu duga, odnosno kao sredstvo plaćanja. Sve valute u svijetu danas, pa i kuna, su fiat valute. Nitko ne smije odbiti fiat novac s tvrdnjom da je to zapravo papir, jer bi to bio protuzakonit čin. Doduše, tko danas odbija primiti novac (kao zasluženo sredstvo podmirenja nekog računa)?

bankar. Bitno je uočiti da stvarni vlasnici zlatnika nisu izgubili svoje zlato - ono je i dalje bilo pomno čuvano na sigurnome mjestu. Ako su nešto i posumnjali, mogli su jednostavno doći i uvjeriti se da je njihov novac ondje gdje su ga i ostavili. No nisu bili sretni što ne dobivaju udio u kamatama koje čuvar ubire samo za sebe, pa im je novopečeni bankar počeo isplaćivati dio kamate.

Dakle bankar je od jednih primao novac na čuvanje i proslijeđivao ga drugima kao kredit. Na kredite je obračunavao kamate, a (manji) dio

tih kamata isplaćivao je stvarnim vlasnicima novca. Valja primijetiti da je iznos kredita koje je mogao izdavati bio ograničen ukupnim iznosom novca (zlatnika) koje je imao na čuvanju. Mnogi misle da i današnji bankarski sustav funkcionira na upravo ovaj način, ali nije tako. Banke danas stvaraju novac doslovno »ni iz čega«! Prije nego se pojasni kako banke kreiraju novac, treba dokraja pokazati kako su nastale današnje banke. U pohlepi za većim profitom bankar s početka priče učinio je ključan, i recimo to jasno - nemoralan korak: počeo je

izdavati potvrde o zlatu koje uopće nije imao na čuvanju, odnosno emitirati kredite za koje nije imao pokriće u zlatu.

Sustav djelomične pričuve

Uočio je da vlasnici nikad ne dolaze po svoje zlatnike u isti trenutak te da mnogi uopće ni ne podižu svoj novac i ne provjeravaju je li njihovo zlato uopće kod bankara. Dakle stvarao je novac, odnosno potvrde o čuvanju zlata, doslovno »ni iz čega«. Plan je funkcionirao sve dok netko nije posumnjao u integritet bankara. Kad su se sum-

nje i glasine proširile, dobar je dio ulagača istodobno došao sa svojim potvrdama i zahtijevao da im se vrte njihovi zlatnici, a jer zlata jednostavno nije bilo dovoljno za sve, bankar je propao. Navale na banku i dan-danas su najveća bojazan svih bankara, ne zato što je novac štediša plasiran nekomu kao kredit, nego jednostavno zato što je kredit stvoren »ni iz čega«.

Takva praksa fiktivna kreiranja novca »ni iz čega« nije zabranjena, upravo suprotno: legalizirana je i stavljena pod relativno čvrst nadzor i regule. Bankari ne smiju stva-

Priča o novcu filmski ispričana

Odličnu vizualizaciju sustava kreiranja novca i suvremenog bankarstva učinio je kanadski autor Paul Grignon svojim 47-minutnim animiranim filmom. Film je prikladan za sve, osobito za nestručnjake, a može ga se pogledati i na internetu: <http://freedocumentaries.org/film.php?id=214>.

tri

mjeseca traje osjećaj sreće nakon što čovjeka saspe kiša novca, poput golema dobitka na lotu, pokazali su u istraživanju znanstvenici sa Sveučilišta u Illinoisu.

bogat

je onaj tko ima novca, rekla bi djeca. Bogat je onaj tko ima Boga, rekli bi mudri.

Tko je ubog?

Ubog je onaj tko nema novca, rekla bi djeca. Ubog je onaj tko nema Boga, rekli bi mudri.

36 nula 1971.

koje su stajale uz jedinicu ili 1 milijarda bilijuna, odnosno jedan sekstilijun, najveći je iznos ikad otisnut na novčanici. Bilo je to u Mađarskoj 1946. Svijet pamti i novčanicu od sto tisuća milijarda maraka otisnutu u osvit II. svjetskog rata u Njemačkoj, kao pokušaj sprječavanja hiperinflacije.

godina takozvana Nixonova šoka, kada su, uslijed trgovinskog deficita, Vijetnamskoga rata i inflacije u SAD-u odbili zamjenjivati dolare za zlato. Nakon toga je najveći dio svijeta prešao na papirnati (fiat) novac, a Švicarska je prije 10 godina posljednja napustila konvertibilnost novca za zlato.

rati novca koliko im se sviđa, već moraju držati pričuvu za primljeni novac. Ta pričuva pokriva samo dio depozita, zato se to i naziva *sustav djelomične pričuve*. Primjerice u zemljama u kojima je euro službena valuta 2 % depozita po viđenju koje netko položi u banku mora u banci i ostati kao pričuva. Ako tko uloži 100 eura u neku europsku banku, ona će 98 eura emitirati kao kredit, a dva eura zadržati kao pričuvu. Bitno je ovdje uočiti da onaj tko je uložio ima cijelih svojih 100 eura na računu, *taj novac se nikomu ne proslijeđuje*, nego je isključivo i samo njegov, a banka stvara »ni iz čega« 98 eura i pripisuje ih na račun onoga komu je dala kredit. To što će netko možda sutra doći nazad po svojih 100 eura, za banku nije problem: bitno je da puno njih ne dođe u isto vrijeme. Na novostvorenih 98 eura kredita banka će uredno obračunati i zaraditi kamate.

Novac je zapravo dug

No lavina se kreće i dalje: onaj tko je primio kredit od 98 eura, depozitira ih u drugu banku, koja plasira kredit trećemu te stvara »ni iz čega« 96,04 EUR (također je zadržala 2 % kao pričuvu). U trećem koraku od ovih 96,04 EUR depozita stvara se 94,12 EUR kredita, i tako dalje. Konačno, banke na temelju početnog depozita od 100 EUR iz apsolutnog vakuumu kreiraju ukupno 5.000 EUR novoga, prethodno nepostojećeg novca, jer je pričuva propisana na razini od 2%. Ako je to diskutabilna praksa, što tek reći na ovo: na depozite oročene na više od dvije godine banke u Europskoj Uniji ne moraju zadržati ni centa pričuve! To znači da iz tih depozita mogu stvarati teoretski neograničeno mnogo novca.

Što je ovdje bitno primijetiti? U interesu je banaka da je pričuva što manja jer tako mogu stvoriti više novca i slijedom toga mogu zaraditi više na kamatama. S druge strane bankari su itekako svjesni da ne mogu pričuvu spustiti ispod određene granice jer tad ne bi imali novac za svakodnevne isplate. Zatim novac koji je nastao nečiji je *dug*, jer ga je netko primio po kreditu. Dakle većina novca u optjecaju je dug. Možda najvažnije je sljedeće: ako je iz 100 EUR stvoreno 5.000 EUR kredita (a jest); taj kredit morat će se vratiti s kamatama, a tog novca za kamate u sustavu jednostavno *nema*. Banke »ni iz čega« stvaraju novac samo za glavnica, ne i za kamate. Stoga se za kamate mora stvoriti novi novac, odnosno novi dug! Valjda je sada jasnije zašto razina duga u svijetu neprestano raste... Novi dug znači i nove priho-

” Kada dodemo u banku po svoj novac, bankar nam nikada neće reći kako nam ne može dati naš novac jer ga je posudio nekom drugom, jer to nije ni istina. Kredit onomu trećem banka je najvećim dijelom stvorila »ni iz čega«. U stvarnom svijetu mora se imati nešto da bi se to posudilo... No u svijetu financija banke posuđuju milijune ako ih i nemaju

de za banke; uostalom, zar nismo svjedoci toga da banke postaju sve veće i sve bogatije, a građani, poduzetci, i država sve zaduženiji?!

Globalni svijet financija

Novac je opisanim sustavom djelomične pričuve postao dug. Banke se redovito prezentiraju kao posrednici, govoreći da posuđuju novac svojih štediša, no to zapravo nije tako. Najveći dio novca u optjecaju je, ustvari, nečije dugovanje, a onaj tko stvara novac u biti nije središnja banka i njezina tiskara, nego banke. Nevjerojatno ali istinito, kad bi sutra svi hrvatski građani nekim čudom osvojili visoke iznose na lutriji u inozemstvu, i potom vratili sve svoje kredite, novca u Hrvatskoj uopće više ne bi bilo u optjecaju, jer ne bi bilo ni duga! Valja napomenuti da Hrvatska ovdje nije nikakva iznimka i da je takav monetarni sustav na snazi u cijelom svijetu. Stoga sama Hrvatska tu ne može učiniti baš ništa te da bi se nešto promijenilo morao bi se redizajnirati globalni financijski sustav.

Sustav djelomične pričuve omogućuje da banke posuđuju novac koji nemaju. Toliko je nevjerovatno da ovo treba ponoviti: banke

posuđuju novac koji nemaju. Kada dodemo u banku po svoj novac, bankar nam nikad neće reći kako nam ne može dati naš novac jer ga je posudio nekom drugom, jer to nije ni istina. Kredit onomu trećem banka je najvećim dijelom stvorila »ni iz čega«. U stvarnom svijetu mora se imati nešto da bi se to posudilo; ne mogu susjedu posuditi kruha ako ga nemam. No u svijetu financija banke posuđuju milijune ako ih i nemaju. Valja se zapitati kako je moguće da smo svi mi toliko zaduženi, i država, i poduzetci, i građani, a banke su sve veće i stvaraju enormne profite. Odakle sav taj novac za tolike kredite? Odgovor je jednostavan: dug je novac, novac je dug.

Moć koja utječe na državu

Slijedi logično pitanje: Kakav je to monetarni sustav i gdje je nestalo zlato kao pokriće za papirnat novac? Već je opisano da je papirnat novac u povijesti zapravo bio »potvrda o zamjenjivosti papira za zlato«. Ratovi su ti koji su uništili zlatni standard: *fiat* novac se uvodio za vrijeme velikih ratova, jer se ratovi uglavnom financiraju tiskanjem novca bez pokrića. Na kraju krajeva, i Domovinski rat je dobrim dijelom financiran tiskanjem novca - tomu je služio hrvatski dinar; da podnese teret rata i hiperinflacije koja je iznosila preko 1000 % godišnje u 1993. godini. Hiperinflacija u Njemačkoj (tiskali su novčanicu od sto tisuća milijardi maraka) je dijelom zaslužna za II. svjetski rat, a nakon njega ništa nije bilo kao prije.

Drugi je svjetski rat iznjedrio Bretonvudski monetarni sustav, koji je potrajao do 1971. godine, kad ga je ukinuo američki predsjednik Nixon. Nakon što je dolar odbacio zlatno pokriće i ostale valute u svijetu postale su »slobodno plutajuće«. U zlatnom standardu bilo je potrebno iskopati novo zlato da bi se tiskala nova novčanica, no uvođenjem *fiat* novca ta su ograničenja nestala.

Treba li uopće reći - onaj tko ima novac, ima i moć. Dakle banke mogu vrlo snažno utjecati na državni aparat i na zakonodavni proces, kreirajući na taj način ambijent koji im odgovara, sve po zakonu. Stoga je takav monetarni sustav u biti vrlo logična posljedica moći banaka kao institucija.

Opravdano je upitati se je li to sve baš tako... Ima li tu neka teorija zavjere? Ne, nema teorije, to je praksa, osobito sad, kada je sustav u krizi. To je jednostavno novac; tako djeluje, i tako nastaje, a dokada, vjerojatno će se... ■

Banke mogu vrlo snažno utjecati na državni aparat, kreirajući na taj način ambijent koji im odgovara, sve po zakonu

” Već sama činjenica »cvjetanja lihvarskih zajmova« u jednom društvu s jedne strane, i velikog broja »pučanstva u nuždi ili prijeko potrebi« s druge strane, znak je za uzbunu. Riječ je o bolesnom gospodarsko-novčanom stanju, ali i nemoralnom ponašanju dijela građana i institucija

Dr. o. Marjan Jelenić
u Glasu Koncila 2005.

” Novac umiruje i čini sigurnim, dok istodobno potiče pohlepu i nesigurnost... Novac je apstraktan i bez osjećaja. Može ga se preobratiti u sve, samo ne u strahopoštovanje i poniznost. Zato novac o čovjeku zna manje negoli religija...

Dr. o. Ivan Koprek
u predgovoru knjizi »Religija i novac«

Ako je novac samo papir, zašto ga ne tiskamo koliko nam treba?

■ Ono što mnogima pada na pamet u okolnostima nestašice novca glasi otprilike: »Ako je novac od papira, a mi nemamo novca, zašto ga onda jednostavno ne tiskamo onoliko koliko nam treba (i još malkice više)?« Osobito stoga što još uvijek imamo svoju valutu i svoju središnju banku koja regulira sve bitno oko naše kune; jednom kad uvedemo euro, monetarna politika diktirat će se iz Frankfurta, i postat ćemo umnogome samo pasivni promatrači. Dakle pokrenimo tiskaru! Rezultat lagodna tiskanja novca bio bi krah gospodarstva. Zbog sustava novčanog multiplikatora na

svaku novotiskanu kunu banke bi proizvele i kreirale još mnogo novih kuna, što bi neizbježno dovelo do hiperinflacije.

Radi pojašnjenja, evo priče: Na neke izolirane otoku postoji samo jedno selo. Ondje postoji zlatni novac i seljaci međusobno kupuju i prodaju svoje proizvode i usluge za zlatni novac te su cijene stabilne. Na otok se sruši avion pun zlatnika, i odjednom seljaci imaju znatno više novca nego prije. No količina proizvoda i usluga je ostala ista, i seljaci ne mogu odjednom proizvoditi bitno veće količine samo zato što imaju više novca. To neizbježno vodi do

porasta svih cijena i inflacije. Nakon nekog vremena cijene bi se stabilizirale na nekoj novoj, bitno višoj razini.

Takav scenarij je moguć na otoku, u izolaciji, uz zlatni standard novca, ali u otvorenoj državi, uz multiplikaciju i kreiranje novca od strane banaka, ishod nerazumna ubacivanja nova novca u sustav bio bi hiperinflacija. Iako pojedini ekonomisti čak zagovaraju niske stope inflacije kao pozitivne, većina uočava činjenice razarajućeg učinka visoke inflacije na gospodarstvo. Dakle tiskanje novca može biti »rješenje« samo kratkoročno, a dugoročno vodi u propast.

Kako banke stvaraju novac »ni iz čega«

■ Gradani uglavnom vjeruju da banke daju kredite iz tuđe štednje - netko mora uštedjeti neki novac i držati ga u banci da bi ga banka mogla plasirati kao kredit nekome trećem. To, zapravo, uopće nije istina. Banke stvaraju novac iz vakuuma. Točnije, kreiraju novac iz obećanja primatelja kredita da će taj kredit i vratiti. Primatelj kredita ugovorno se obvezuje vratiti primljeni kredit i na osnovu tog obećanja (i pripadajućih instrumenata osiguranja, npr. hipoteke) banka doznačuje novac na račun primatelja kredita. No taj novac nije prebačen s računa nečije štednje, nego je jednostavno pripisan, kreiran »ni iz čega«, i prethodno nije postojao. No banka kreira samo glavninu duga, odnosno novac koji se dobiva kao kredit. Da bi se taj kredit vratio s kamatama, mora se stvoriti novi novac za kamate i tako se kreće spirala duga.

Zašto se ne govori o takvu monetarnom sustavu u kojem privatne institucije - banke - imaju pravo stvarati novac »ni iz čega«? Govore mnogi, ali njihov glas ne dopire daleko. Davnje je 1861. godine američki predsjednik Jefferson napisao: »Pravo kreiranja novca treba se oduzeti bankama i predati Kongresu i ljudima kojima novac pripada. Iskreno vjerujem da su bankarske institucije opasnije od profesionalnih vojski.« Među ostalima i islamski financijski eksperti već dugo upiru prstom u takav sustav, ali banke imaju novac, a onaj tko ima novac, ima i moć nametnuti svoj stav. Je li upitno: onaj tko može stvoriti novac, može stvoriti i javno mišljenje, a onaj tko misli drukčije prikazat će se kao ekscentrik, laik, teoretičar zavjere, paranoik, i slično...

Banke nipošto nisu institucije koje su a priori loše ili pokvarene, nego trebaju zauzeti svoj istinski položaj u društvu: budući da su zaista institucije od općeg dobra i interesa, trebaju se i ponašati sukladno općemu dobru i interesu, a ne isključivo prema interesima svojih vlasnika, vječito gladnih za profitom. Osim toga profiti banke su isključivo profiti vlasnika banke, a čim dođe do potresa u sustavu, tad gubici više nisu gubici samo vlasnika, nego ih plaćaju svi porezni obveznici. Mi smo to u Hrvatskoj doživjeli ne jednom, a upravo sad se to događa u cijelom svijetu. Eto još jednog razloga zašto banke moraju biti okosnica interesa koji idu u pravcu općeg dobra.

KUNA

Kako stvari stoje u Hrvatskoj

■ Hrvatska kuna je potpuno papirnat (fiat) novac, kao i svaki drugi novac u svijetu, pa i kod nas vrijede ista financijska pravila kao i drugdje. U Hrvatskoj iznos obvezne pričuve iznosi 14 %, što znači da od svakih 100 kn banke svakodnevno mogu stvarati ukupno 714,28 kn novog, prethodno nepostojećeg novca, koji emitiraju kao dug. Kako je već rečeno, Hrvatska je prihvatila takav dizajn financijskog i monetarnog sustava. Ako ćemo pravo: Hrvatska uopće nema izbora, cijeli svijet funkcionira tako, pa mi ne možemo biti jedina iznimka. Ono što se može učiniti jest unutar takva sustava nadzirati banke i opseg nastajanja novca koji one kreiraju. Tu funkciju ima Hrvatska narodna banka. Svakako, jedan od pozitivnih elemenata za hrvatsko gospodarstvo jest upravo jaka i utjecajna središnja banka, čija se konzervativna politika (prethodno na snažnom udaru kritike) pokazala punim pogotkom u prvom valu suvremene financijske krize. No nadležnost i moć središnje banke imaju ograničen doseg i hrvatsko gospodarstvo ne može opstati i prosperirati ako HNB bude radio svoj posao, a ostali će i dalje voditi samo dnevno-političku strategiju. HNB može amortizirati utjecaj krize samo do određene mjere, pa se treba nadati da će kriza biti filtar, katarza, iz koje će hrvatsko društvo izaći umnogome pročišćeno od mnogih nedostataka i taloga koji se navukao kroz vrijeme.

Brettonvudski sustav

■ Krajem II. svjetskog rata, 1944. godine, u američkome mjestu Bretton Woods 730 delegata iz 44 države okupilo se da definira i uspostavi nov svjetski financijski poredak, nakon što se postojeći raspao. Glavnu riječ vodio je SAD, kao neprikosnoveni ondašnji velesila »broj jedan«. Osnovan je Međunarodni monetarni fond (upravo onaj MMF kojim se danas zastrašuje biračko tijelo i mala djeca) i osnovne strukture Svjetske banke. Propisan je novi zlatni standard, u kojem su sve valute morale biti vezane za zlato, bilo izravno bilo preko dolara. Naime okosnica tog sustava bio je američki dolar, koji je bio vezan za zlato, a druge valute mogle su se vezati uz dolar.

U Bretton Woodsu kreiran je trostrani sustav trgovine između zemalja Trećeg svijeta, Europe, i SAD-a; SAD je koristio taj financijski sustav za stvaranje golemih profita u trgovini sa zemljama u razvoju, kupujući od njih sirovine i razvijajući svoju industriju. Taj suficit slao se u Europu za obnovu te da bi ona postala tržištem za američke proizvode. Europa je nakon stabilizacije postala kupcem roba iz zemalja Trećeg svijeta.

Jer se cijeli sustav temeljio na dolaru i na ulozi SAD-a kao jamca stabilnosti, kad se američka ekonomija destabilizirala, kolabirao je i Bretton-

vudski sustav. Budući da je SAD praktično bio svjetski središnji bankar, jer je po završetku II. svjetskog rata držao oko polovice svjetskih pričuva zlata, čim su se od 1960-ih Europa i Japan osvojili na noge i počeli parirati SAD-u i sustav se počeo raspadati.

Vijetnamski rat proizveo je inflaciju i prvi američki trgovinski deficit nakon 20 godina. Sve se srušilo 1971., kad su u SAD-u jednostrano odbili zamjenjivati dolare za zlato (u povijesti ekonomije poznato kao Nixonov šok), i otada je najveći dio svijeta prešao na pravi papirnat (fiat) novac. Posljednja zemlja u svijetu koja je napustila konvertibilnost novca za zlato - Švicarska - učinila je to relativno nedavno, 1999. godine.

Nakon globalne i svježe financijske krize mnogi zagovaraju novi Bretton Woods, a među njima je primjerice i francuski predsjednik Sarkozy: »Moramo ponovno osmisliti financijski sustav, od nule, kao u Bretton Woodsu«, rekao je krajem 2008. Dakle svjedočimo stvaranju nove povijesti novca, a jednako prednost kao i nedostatak predstavlja činjenica da danas ne postoji jedna neprikosnoveni svjetska velesila koja bi nametnula rješenje za sve (kao što je to učinio SAD u Bretton Woodsu), već bi sukobljeni interesi Rusije, Kine, Europe i SAD-a trebali rezultirati globalnim kompromisom oko nova financijskog sustava.

RELIGIJE I NOVAC ■ Dijalog teologije i ekonomije

■ Da je tema novca toliko važna da ne smije biti prepuštena samo ekonomistima, posvjedočilo je u prosincu 2004. godine 19 znanstvenika na međunarodnome znanstvenom simpoziju »Religije i novac«, koji je održan na Filozofskom fakultetu Društva Isusove (FFDI) u Zagrebu. Sa simpozija, koji su organizirali FFDI, Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta te Centar za poslovnu etiku FFDI-ja, ubrzo je tiskan i zbornik, koji je zacijelo najcjelovitija rasprava o religiji i novcu objavljena na hrvatskome jeziku, a uredio ga je dr. Ivan Koprek. U njemu se nalaze tekstovi o fenomenologiji novca, aristotelovskom i stoičkom pristupu novcu, zatim novcu u antici i srednjem vijeku, o novcu u Novom zavjetu, o ranokršćanskom odnosu prema novcu te o tome kako islam gleda na novac. Piše se i o poslovnoj etici i socijalnome nauku Crkve, novcu u Bibliji, a kreditima i kamatama prišlo se s druge strane, tako da je rasvijetljena bankarska politika, koja se sve više uzda i u »elektronički novac«. Simpozij je otvorio i pitanje zajedničkih polja religije i ekonomije, definirao kulturu umočenu u neoliberalan kapitalistički sustav, koji sve više ima obredni značaj i sam postaje »religija«, (b)